

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE
HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Praha, 2021

Zlata Vohryzková

AKADEMIE MÚZICKÝCH UMĚNÍ V PRAZE

HUDEBNÍ A TANEČNÍ FAKULTA

Hudební umění

Klarinet

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

KLARINET VE FILMOVÉ HUDBĚ

se zaměřením na hollywoodskou tvorbu a dílo Johna Williamse

Zlata Vohryzková

Vedoucí práce: doc. MgA. Irvin Venyš, Ph. D.

Oponent práce: pro. MgA. Jiří Hlaváč

Datum obhajoby: 14. června 2021

Přidělovaný akademický titul: BcA.

Praha, 2021

ACADEMY OF PERFORMING ARTS IN PRAGUE

MUSIC AND DANCE FACULTY

Bachelor study, Music Art

Clarinet

BACHELOR'S THESIS

CLARINET IN FILM MUSIC

focusing on Hollywood production and the work of John Williams

Zlata Vohryzková

Thesis advisor: doc. MgA. Irvin Venyš, Ph. D.

Opponent of thesis: prof. MgA. Jiří Hlaváč

Date of thesis defense: 14.6.2021

Alloted academic degree: BcA.

Prague, 2021

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma

Klarinet ve filmové hudbě

vypracovala samostatně pod odborným vedením vedoucího práce a s použitím uvedené literatury a pramenů.

Praha, dne

.....

podpis diplomanta

Upozornění

Využití a společenské uplatnění výsledků diplomové práce, nebo jakékoliv nakládání s nimi je možné pouze na základě licenční smlouvy, tj. souhlasu autora a AMU v Praze.

Souhlasím s tím, aby moje bakalářská práce s názvem

KLARINET VE FILMOVÉ HUDBĚ

se zaměřením na hollywoodskou tvorbu a dílo Johna Williamse

byla půjčována k prezenčnímu studiu v Knihovně Hudební fakulty
Akademie múzických umění v Praze.

Datum:

Podpis.....

Abstrakt

Tato bakalářská se zabývá využitím klarinetu ve filmové hudbě. První kapitola obsahuje informace o klarinetu v historickém kontextu filmové hudby od němého filmu, přes skladatele „Zlatého věku“ Hollywoodu až k Johnu Williamsovi. Druhá kapitola se zabývá funkcí klarinetu ve filmovém orchestru Johna Williamse a obsahuje instrumentální rozbor skladeb Across The Stars, Hymn To The Fallen a Viktor's Tale. Dále obsahuje informace o použití Es klarinetu a basklarinetu ve filmovém orchestru Johna Williamse.

Klíčová slova: klarinet, filmová hudba, Zlatý věk Hollywoodu, John Williams, rozbor, filmový orchestr

Abstract

This bachelor's thesis focuses on the use of the clarinet in film music. The first chapter contains information about the clarinet in the historical context of film music from silent film, to the composers of the Golden Age of Hollywood all the way to John Williams. The second chapter focuses on function of the clarinet in the John's Williams Film Orchestra, and contains instrumental and formal analysis of three different pieces – Across The Stars, Hymn To The Fallen and Viktor's Tale. It also contains information on the use of E flat clarinet and bass clarinet in the John Williams Film Orchestra.

Key words: clarinet, film music, Golden Age of Hollywood, John Williams, analysis, film orchestra

Tímto bych chtěla poděkovat doc. MgA. Irvinu Venyšovi, Ph. D. za odbornou pomoc a velkou trpělivost při vedení této bakalářské práce.

Velké díky patří také řediteli Filmové filharmonie Matějovi Lehárovi za poskytnutí partitur z filharmonického archivu. Zároveň bych Matějovi a dalším kolegům chtěla poděkovat za nekončící debaty o filmové hudbě, které se mi staly inspirací pro tuto práci.

Obsah

Úvod.....	10
1. Historický kontext – od němého filmu k Johnu Williamsovi.....	12
1.1. Němý film a počátky autorské filmové hudby	12
1.2. Zvuk na stopě, počátky Hollywoodské filmové hudby	14
1.3. Swing a big bandy	15
1.3.1. Benny Goodman (1909-1986).....	15
1.3.2. Artie Shaw (1910-2004)	16
1.3.3. Glenn Miller Orchestra	16
1.4. Zlatý věk Hollywoodu – symfonická hudba	17
1.4.1. Max Steiner	17
1.4.2. Erich Wolfgang Korngold.....	18
1.4.3. Miklós Rózsa	18
1.5. Nový Hollywood a John Williams	19
1.5.1. John Williams (*8.2.1932).....	19
2. Instrumentace klarinetu a příbuzných nástrojů Johna Williamse ve filmovém orchestru.....	22
2.1. Klarinet ve filmovém orchestru	23
2.1.1. Across The Stars.....	23
2.1.2. Hymn to The Fallen	28
2.1.3. Ukázka č. 3 – Viktor’s Tale	31
2.2. Příbuzné nástroje	35
2.2.1. Es klarinet	35
2.2.2. Basklarinet	38
2.3. Shrnutí	41
Závěr	42
Seznam použitých zdrojů	43
Literatura	43
Hudebniny.....	43
Nahrávky	44
Prameny	44
Seznam filmů	46

Úvod

K tématu „Klarinet ve filmové hudbě“ mě přivedl zejména můj zájem o film a orchestrální zkušenosti s filmovou hudbou. Filmová hudba je v hudebním i filmovém průmyslu často přehlížena jako druhořadý produkt, doplněk k obrazu. Nicméně každý, kdo je alespoň trochu obeznámený filmovou kulturou brzy zjišťuje, že by film bez hudby byl velmi ochuzený. Již od počátku filmu režiséři vnímali potřebu hudebního doprovodu, aby dokreslili celkový obraz a zařídili tak divákovi plnohodnotný zážitek. Spojení vnímavých režisérů s talentovanými skladateli dokáže stvořit hudbu, která přenáší emoce jak filmovým divákům, tak později posluchačům v sálech. Nelehkým úkolem skladatelů filmové hudby je složit soundtrack, který v první řadě nerozptyluje diváka od sledování děje na plátně, a který zároveň dokáže správně dokreslit děj filmu a naznačit emoce filmových postav. Zároveň by měl být, pokud možno, originální, hudebně kvalitní a nést skladatelův osobitý kompoziční projev. Když se všechny tyto složky spojí dohromady, vznikají skladby, které v několika málo taktech mohou připomenout posluchači zážitek z celého filmu.

Můj vztah k filmové hudbě byl odjakživa velmi vřelý, hlouběji jsem ale začala do jejího tajemství pronikat až díky svým zkušenostem ve filmových orchestrech. Orchestrální setkání s touto hudbou mě často nalákalo ke sledování filmů, které jsem do té doby neviděla. Jako hráčka na příbuzné nástroje jsem odehrála mnoho filmových skladeb a měla tak možnost porovnávat klasickou symfonickou hudbu s hudbou filmovou a zkoumat tak přímo zevnitř dechové sekce orchestru funkci klarinetu a jeho příbuzných nástrojů. Svou práci jsem se proto rozhodla věnovat právě klarinetu ve filmové hudbě. Ačkoli filmová hudba většinou nestojí pouze na použití klarinetů, stejně jako v klasické symfonické hudbě má klarinet a jeho příbuzné nástroje důležitou roli. Díky svému tónu klarinety dokážou vyjádřit celou škálu emocí a jsou tak pro skladatele flexibilními nástroji, se kterými mohou rozmanitě nakládat.

První část mé práce obsahuje stručnou historii filmové hudby převážně v americkém prostředí, a to od němých filmů a Hollywoodu až k Johnu Williamsovi. Nejedná se o kompletní historii, zaměřuji se především na zajímavosti týkající se klarinetu a také jeho použití v symfonické filmové hudbě s krátkou zastávkou u hudebních filmů. Benny Goodman a Artie Shaw byli průkopníky klarinetu ve 20. století a svou prací přispěli swingové i klasické hudbě, ale angažovali se také jako herci. Ve filmech vystupovalo i velké množství dalších slavných big bandů, pro svou práci jsem si jako příklad vybrala slavný orchestr Glenna Millera. Další podkapitola se věnuje Zlatému věku Hollywoodu, dle mého názoru velmi důležitému mezníku pro filmovou hudbu. V této době se začala hrstka skladatelů specializovat na filmovou hudbu a vzniklo tak velké množství kvalitních děl, která dokázala obstát zkouškou času. Informace pro historickou část jsem čerpala převážně z knihy Mervyna Cookea, Historie filmové hudby.

Dále se v práci soustředím na dílo Johna Williamse, kterému také věnuji samostatnou podkapitulu. Tento americký skladatel je králem filmové hudby už od 70. let 20. století. S jeho dílem jsem se mimo jiné setkala z pozice klarinetistky

jako členka orchestru Filmové filharmonie, která dne 1.6.2019 uspořádala v Rudolfinu koncert zaměřený výhradně na Williamsovo dílo. Dne 19.6.2019 pak koncert s výběrem Williamsových skladeb odehrála i Česká filharmonie na Open air koncertu na Hradčanském náměstí. Stylový rozptyl a Williamsovy hudební nápady mě nadchly a začala jsem se zajímat o použití klarinetu v jeho skladbách.

Ve druhé, stěžejní části se tedy zabývám především instrumentací klarinetu v orchestru Johna Williamse. Na třech různých skladbách s ukázkami z partitur si ukážeme příklady práce s klarinetem v jeho orchestru. V dalších podkapitolách si také přiblížíme funkci příbuzných nástrojů. Cílem mé práce je tedy zasadit klarinet do historického kontextu filmové hudby a po časové ose postupně dojít k Johnu Williamsovi a jeho stěžejním dílům. Pomocí instrumentačního rozboru pak vysvětluji funkci klarinetu ve filmovém orchestru Johna Williamse. Vzhledem k tomu, že nebyl vydán žádný materiál o klarinetu ve filmové hudbě, věřím, že instrumentační rozbor může pomoci klarinetistům při vlastní interpretaci těchto skladeb. Ve druhé kapitole vycházím převážně z vlastních poznatků a zkušeností podložených informacemi z knihy *The Study of Orchestration* od Samuela Adlera.

Narozdíl od klasické symfonické hudby, ale i jazzu a soudobé hudby je filmová hudba vnímána spíše jako populární materiál pro masové publikum, kterému se v akademických kruzích nevěnuje příliš pozornosti. Svou prací bych chtěla přispět k oblibě filmové hudby a dokázat, že má co nabídnout nejen po funkční, ale i obsahové stránce.

1. Historický kontext – od němého filmu k Johnu Williamsovi

1.1. Němý film a počátky autorské filmové hudby

Zrození filmové hudby se tradičně datuje do raných 90. let 19. století. Émil Ryanaud navázal na tradici žánrů jako je laterna magika, varieté či melodram, a s pomocí svého praxinoskopu v listopadu roku 1892 uvedl Světelné pantomimy – první animované filmy, u nichž jako hudební kulisu použil klavírní doprovod Gastona Paulina. Ryanaud tak položil základy pro rozvoj filmu a potažmo také filmové hudby. Zrodila se tak éra němých filmů, ustálení zvukové stopy jako nedílné součásti filmu můžeme sledovat až na přelomu 20. a 30. let 20. století.

V počátcích němého filmu byl běžný živý doprovod, ten nejčastěji obstarávali klavíristé, ale také varhaníci nebo hráči na harmonium. Autorská hudba k filmům však téměř neexistovala a k doprovodům sloužily antologie obsahující úryvky z děl, hudebník tedy podle aktuálního dění na plátně mohl zahrát například „Zlověstné mysterioso“ od Beethovena nebo „Tajuplné moderato“ od Čajkovského. Tyto prvky měly tedy v první řadě navodit divákovi atmosféru a pomoci mu lépe pochopit děj na plátně.

Objevovaly se i různé soubory hudebníků, nedá se ovšem mluvit o jasně rozepsaných partiturách pro konkrétní nástroje. Gaylord Carter, americký skladatel a varhaník, v rozhovoru pro „Tumult, Battle and Blaze“ říká: „*Ať jste měli jakékoli obsazení, v první řadě jste potřebovali bubeníka. Abyste měli čím podbarvit všechny rány, výstřely a kataklyzmatičtější události jako třeba zemětřesení. Potřebovali jste trubku na troubení polnice. A hodilo se mít klarinet...*“.¹ A to především kvůli rozmanitým zvukovým možnostem, které klarinet nabízí. Je ale těžké rozebírat nebo popisovat doprovody v rané fázi filmu, jelikož se často nedochovaly nejen partitury, ale ani filmy samotné.

Ač bez dochovaného hudebního doprovodu, klarinetisty jistě zaujme krátký film od francouzské společnosti Eclipse nazvaný *Arthème avale sa clarinette* (1912)², v překladu „Arthème spolkl svůj klarinet“. Ernest Servaès se poté, co obtěžuje své okolí hraním na svůj oblíbený hudební nástroj, stane obětí nehody a spadne na něj skříň, která mu klarinet zarazí do hlavy. Přes veškerou snahu se mu ho podaří odstranit až s pomocí kladiva. Klarinet i hráč ale přežijí bez úhony a vesele pokračují ve vyhrávání.

Takzvaná „speciální hudba“, tedy hudba složená pro konkrétní film, se začala běžněji objevovat až po roce 1910. Jeden z prvních skladatelů, kteří se ujali skladby přímo pro film, byl Camille Saint-Saëns. Přepracoval úryvky své nezveřejněné symfonie *Urbs Roma* a vytvořil tak doprovod k jednokotoučovému filmu *Zavraždění vévody Guise* (1908).³ Dokázal tak, že je možné použít relativně klasickou formu symfonické hudby a stále tak udržet kontinuum filmu. Po krátkém

¹ Rozhovor „Tumult, Battle and Blaze“: Looking Back on the 1920s– and Since with Gaylord Carter, the Dean of Theater Organists. In: Clifford McCarty (ed.): *Film Music 1*. New York – London 1989, s. 49-50.

² *Arthème avale sa clarinette* [film]. Režie: Ernest Servaès. Francie: Eclipse, 1912.

³ *La Mort du duc de Guise* [film]. Režie: Charles le Bargy, André Calmettes. Francie, 1908.

úvodu klavíru s hlubokými smyčci si můžeme všimnout klarinetového sóla, které v šalmajovém rejstříku představuje hlavní téma. Toto téma provází celou skladbu a je většinou přednášeno dřevěnými dechovými nástroji. Setkáváme se tak s jedním z prvních užití klarinetu v autorské filmové hudbě.

Většina raných filmů nepřesahovala délkou jeden kotouč a filmy tak nebyly delší než patnáct minut. Brzy se však začaly objevovat vícekotoučové filmy a s nimi také potřeba pro propracovanější hudební doprovod. Doprovodná hudební tělesa se pohybovala od duet, většinou houslí a klavíru nebo klavíru a bicích, přes malé skupinky hudebníků až po více než čtyřicetičlenné orchestry. Orchestry a velké ansámby se ale využívaly hlavně na velká, většinou víkendová představení, ve všední dny doprovázeli stále většinou hráči na klávesové nástroje. Jeden z prvních velkých biografů v Americe byl Strand na Broadwayi, který měl kapacitu přes tři tisíce diváku, hudbu obstarával třicetičlenný orchestr a varhany.⁴

Dominantní postavení zastával zpočátku převážně italský a francouzský film. Práce komponisty filmové hudby byla po dlouhou dobu pro mnoho skladatelů spíše podřadným řemeslem, nicméně pro film komponovali například i skladatelé Pařížské šestky, jako byl Darius Milhaud nebo Arthur Honegger. Právě hudba k filmu *Kolo života*⁵ z roku 1923 od Honeggera byla podle francouzského básníka, filmáře a kritika Jeana Cocteau průlomová a významná pro následovný rozvoj filmu a filmové hudby. Z původní Honeggerovy hudby se dochovala pouze čtyřminutová ouvertura, v jejímž úvodu nalezneme lyrické klarinetové sólo, které se střídá se sóly houslí a příčné flétny a je kontrapunkticky doprovázeno basovou linií v nízkých smyčcích a fagotech. Můžeme si všimnout také triolového motivu vlaku v klarinetu a fagotech, které Honegger použil také v *Pacifiku 231*. Lyrické klarinetové sólo v doprovodu smyčců najdeme například také v závěru *Nocturna ve Slaměném klobouku*⁶ z dílny Jacquesa Iberty, které volně přechází do klavírního sóla, aby se vrátilo v klarinetové kadenci do ticha, a nakonec ukončilo tuto část téměř neslyšným pianem. Ibert klarinet použil i jako tradiční doprovodný prvek, kdy v následujícím Valzu doprovází melodii v trumpetách a smyčcích.

⁴ Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 32-33.

⁵ *La Roue* [film]. Režie: Abel Gance. Francie, 1923.

⁶ *Un Chapeau de paille d'Italie* [film]. Režie: René Clair. Francie, 1928

1.2. Zvuk na stopě, počátky Hollywoodské filmové hudby

Od příchodu první světové války se hlavním centrem filmové produkce stal Hollywood. V prvních letech války hollywoodská studia uváděla i několik filmů týdně a vydávala tak ohromné částky. Koncem první světové války bylo devadesát procent filmů uváděných v Evropě vytvořeno v Americe. A úspěch, zapříčiněný neustálou snahou o zlepšení filmových technologií a potažmo zvuku, na sebe nenechal dlouho čekat. S vynálezem Vitaphonu začaly přicházet první filmy s částí hudby nahrané přímo na desce, prvním z nich byla Griffithova *Ulice snů*⁷. Jako reakci na tento film vydalo studio Warner Bros. snímek *Jazzový zpěvák (1927)*⁸, kde Al Jolson mezi hudebními vstupy hovoří s kapelou. Objevil se tak první film s mluveným slovem zaznamenaným na stopě.

Velká produkce filmů však znamenala také velké vypětí pro skladatele i muzikanty. Už samotné zavedení zvuku na stopu bylo pro mnoho hudebníků likvidační, protože se rušily orchestry a uskupení živě doprovázející v biografech. Od počátku 30. let do poloviny 50. let vznikl pak obrovský tlak a začala téměř „závodní“ výroba hudby, kdy skladatelé dostávali šibeniční termíny na dokončení skladeb a hudebníci na jejich následné nahrání. V Anglii řešili skladatelé tuto situaci po domluvě s hráči tak, že požádaly orchestrátory opředepisování více příbuzných dechových nástrojů, jako jsou basklarinety, anglické rohy nebo kontrafagoty. Kvůli většímu obsazení měl hudební režisér více času na nahrávání a hráči navíc dostali příplatek.

Situaci nepomáhala ani smutná neznalost producentů. Mervyn Cooke uvádí několik příhod s hollywoodskými producenty: „*Hugo Friedhofer měl k filmu odehrávajícímu se v Anglii složit „něco pro anglické rohy“; jistý producent žádal, aby sólová flétna hrála plné akordy; jiný navrhl, ať do Hollywoodu pozvou Brahmse.*“ Další příklad neznalosti nástrojů projevil jeden z producentů, který si do filmu vyžádal hudbu pro klarinet, aby po poslechu přání odvolal, protože si spletl klarinet s hobojem.⁹

Orchestrální filmová hudba 30. a 40. let byla stále silně inspirovaná romantismem konce 19. století a modernější symfonickou jazzovost využívali autoři spíše v muzikálech. Zastavme se ale u hudebních filmů, které se díky nadšení z pokroku technologie, a tedy možnosti kvalitnějšího filmového zvuku, staly samostatným filmovým žánrem. Filmoví diváci se tak měli možnost ve filmu setkat s hudebními velikány jako byl Duke Ellington, Louis Armstrong nebo Cab Calloway. Dovolím si říct, že popularita klarinetu v této době prudce stoupla s nástupem éry klarinetistů jako byl Benny Goodman nebo Artie Shaw, ale také s nástupem éry big bandů obecně. Filmaři si obsazením těchto hvězd automaticky zařizovali reklamu, která fungovala i naopak, když diváci navštěvovali koncerty, kde jim mimo jiné hudebníci hráli „šlágry“ z jejich oblíbených filmů. Jelikož se ve filmech objevovala nejen jejich hudba, ale často i sami klarinetisté v hereckých rolích, stručně si přibližme filmovou kariéru několika z nich.

⁷ *Dream Street* [film]. Režie: David Wark Griffith. USA: United Artists, 1921.

⁸ *The Jazz Singer* [film]. Režie: Alan Crosland. USA: Warner Bros. Pictures, 1927.

⁹ Cooke, M. *Dějiny filmové hudby*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 84.

1.3. Swing a big bandy

1.3.1. Benny Goodman (1909-1986)

Benny Goodman byl legendární swingový klarinetista, skladatel a herec, který si během své dlouholeté kariéry vysloužil přezdívky jako „Král swingu“ nebo „Patriarcha klarinetu“. Od začátku své kariéry hrál s populárními skupinami a orchestry, které kromě vystupování v televizi i rádiu nahrávaly také hudbu ke krátkým filmům.¹⁰

Hudba Bennyho Goodmana zazněla ve velkém množství snímků, jako herec vystoupil v devíti z nich. Podílel se na tvorbě filmů *Hollywood Hotel* (1937), *Syncopation* (1942) a „*Sweet and Low-Down*“ (1944), ve kterých jako herec ztvárnil sám sebe. V době natáčení *Hollywood Hotel* hrálo v Goodmanově orchestru mnoho velkých hudebních jmen – bubeník Gene Krupa, trumpetista Harry James, klavírista Teddy Wilson nebo bicista Lionel Hampton.¹¹ Nadšení filmového publika přesvědčilo Goodmana, aby společně se svojí kapelou odehrál koncert v Carnegie Hall v roce 1938. Podle Stana Eyeroffa byl záznam z tohoto koncertu vydán o dvanáct let později, tedy v roce 1950, coby vůbec první „live“ koncert na dlouhohrající desce a ve své době trhal rekordy v prodeji.¹² Jediný snímek, ve kterém se Goodman objevil v hlavní roli, byl *Sweet and Low-Down*¹³ (1944) Archieho Maya, který ztvárňuje fiktivní život Goodmana a jeho orchestru, přičemž píseň *I'm Making Believe* byla v roce 1945 nominována na cenu Oscara. Ve filmu *A Song Is Born*¹⁴ (1948) si Goodman zahrál roli profesora Magenbrucha, který společně se svými kolegy píše encyklopedii hudby, mezi tím se jim „mimoděk“ podaří objevit nové žánry, jako je jazz, swing nebo bebop. Film obsahuje písně jako „*A Song is Born*“, „*Flying Home*“ nebo „*I'm Getting Sentimental Over You*“. Nahrávky Bennyho Goodmana najdeme také v několika animovaných filmech z dílny Walta Disneyho, konkrétně v *All The Cats Join In* z roku 1946 ze série *Make Mine Music*.

O Goodmanovi byly natočeny také dokumentární filmy – *The Benny Goodman Story* (1956) nebo také *Benny Goodman: Adventures in the Kingdom of Swing* (1993) ze série *American Masters*. Jeho hudba byla použita v nespočtu dalších filmů.

¹⁰ Cook, N., Pople, A. *The Cambridge History of Twentieth-Century Music*. Cambridge: Cambridge University Press, 2004, s. 141.

¹¹ Meeker, D. *Jazz on a screen – A Jazz and Blues Filmography*. Washington, D.C.: Library of Congress, 2019, s. 914.

¹² Ayeroff, S. *Jazz Masters, Benny Goodman*. New York: Amsco Publications, 1980, s. 7.

¹³ *Sweet and Low-Down* [film]. Režie: Archie Mayo. U.S.A.: 20th Century Fox, 1944.

¹⁴ *A Song Is Born* [film]. Režie: Howard Hawks. USA: RKO Radio Pictures, 1948.

1.3.2. Artie Shaw (1910-2004)

Úspěch Bennyho Goodmana vedl k založení vlastní kapely také Artieho Shawa. Arthur Jacob Arshawsky byl americký klarinetista, skladatel, kapelník a také herec. V roce 1939 natočil několik krátkých filmů pro Vitaphone a Paramount Pictures, jako je naučný pořad Class In Swing nebo Artie Shaw And His Orchestra. Tím si otevřel cestu do světa filmu a v roce 1940 se objevil společně se svým orchestrem ve filmu Second Chorus¹⁵, kde hrál svůj Koncert pro klarinet. Se svou kapelou natočil také zbytek soundtracku tohoto filmu. Snímek přinesl Shawovi dvě oscarové nominace, jednu z nich za nejlepší píseň – „Love of My Life“. Spolupracoval také na písni „If It’s You“, kterou zpíval Tony Martin ve snímku The Big Store (1941) a účinkoval mimo jiné ve filmu Dancing Co-Ed (1939).

Ve filmech bylo v následujících letech použito mnoho jeho nahrávek, zmínit můžeme například nahrávku Stardust z roku 1941, která byla celá použita ve filmu o Davidu Bowiem – Muž, který spadl na zemi¹⁶ (1976) nebo píseň Nightmare z oscarového filmu The Aviator (2004), která se objevila také v American Horror Story. Jeho Koncert pro klarinet byl použit ve filmu Allied (2016).

O Shawovi vznikly také dokumentární filmy, a to Artie Shaw: Time Is All You’ve Got (1984) a Artie Shaw: Quest for Perfection (2003).

1.3.3. Glenn Miller Orchestra

Glenn Miller byl americký jazzový hudebník, trombonista a jeden z nejvýznamnějších kapelníků big bandu swingové éry. Orchestr Glenna Millera se objevil ve dvou hudebních filmech ze studia Twentieth Century Fox, a to ve Zasněžené romanci (1941)¹⁷ a Manželkách orchestru (1942).¹⁸

Millerův orchestr byl založen v dubnu roku 1938 a fungoval čtyři roky – do doby, než se Miller rozhodl nastoupit do vojenské služby. Základ kapely tvořil klarinet s tenorovým saxofonem hrající melodii a tři další saxofony obstarávající harmonickou složku. Klarinetista a saxofonista Wilburn „Willie“ Schwartz byl součástí orchestru od jeho založení až do září roku 1942, a dodával Millerovu orchestru svůj specifický klarinetový zvuk. Kromě dvou filmů natočených s Millerem hrál ve filmu Love And Sacrifice (1937) a nahrál také klarinet do filmu The Glenn Miller Story (1954).

V Zasněžené romanci orchestr Glenna Millera zoufale hledá práci a shodou okolností se jim naskytne příležitost spolupracovat se známou zpěvačkou a vystupovat v horském středisku Sun Valley. Toto nastavení scény dovolilo do

¹⁵ Second Chorus [film]. Režie: Henry Codman Potter. USA: Paramount Pictures, 1940.

¹⁶ The Man Who Fell to Earth [film]. Režie: Nicolas Roeg. Londýn: British Lion Films, 1976.

¹⁷ Sun Valley Serenade [film]. Režie: H. Bruce Humberstone. U.S.A.: 20th Century Fox, 1941.

¹⁸ Orchestra Wives [film]. Režie: Archie Mayo. USA: 20th Century Fox, 1942.

celého filmu hladce zakomponovat Millerovy hity, jako je „Chattanooga Choo Choo“ s Dorothy Dandridge, „I Know Why (And So Do You)“ s Lynn Bari, „Moonlight Serenade“ nebo „In The Mood“.

1.4. Zlatý věk Hollywoodu – symfonická hudba

Dnešní podoba symfonické filmové hudby je silně zakořeněná v práci skladatelů z takzvaného „zlatého věku Hollywoodu“, tedy z konce 20. let do konce 60 let 20. století. Orchestrální hudba byla inspirovaná romantismem konce 19. století, časté bylo využívání nekonečné melodie a také leitmotivů. Jen těžko by někdo mohl upírat zásluhu Richardovi Wagnerovi, který se svým Gesamtkunstwerkem připravil půdu filmovým tvůrcům i skladatelům. Leitmotivy se dodnes používají jako zvýraznění filmových postav i míst a dokreslují tak divákovi atmosféru. Jsou také pomocí pro skladatele, který je díky práci s leitmotivem ušetřen náročného vymýšlení nových hudebních myšlenek. Mezi významné skladatele této doby se řadili Max Steiner, Erich Wolfgang Korngold, Alfred Newman, Franz Waxman, Miklós Rózsa, Dmitrij Ťomkin a další.

1.4.1. Max Steiner

Max Steiner (1888-1971) byl rakouský skladatel židovského původu, který složil hudbu k více než 300 filmům. Za svou kariéru si vysloužil 24 nominací na Oscara, tři z nich vyhrál. Díky svému vzdělání byl zběhlý nejen v komponování ve stylu pozdního romantismu, ale také v operetě a muzikálech, a zároveň byl vynikající orchestrátor a hudební režisér. Za jeho nejvýznamnější počín se považuje hudba k filmu King Kong (1931-33), kde použil děsivý chromatický motiv King Konga a kontrastní romantický motiv jeho lásky a něhy, které na konci filmu zakombinoval do jednoho prvku.¹⁹ Za zmínku stojí také nádherná hudba k filmu Život je cesta (1942), za kterou dostal cenu Oscara. Příklad jeho leitmotivické práce, a potažmo také práce s klarinetu můžeme najít ve filmu Since You Went Away²⁰ (1944). Basklarinet a fagoty vtipně používá jako leitmotiv pro psa skotačícího na postelích [41:56], později hrajícího si se zahradním zavlažovačem [01:46:10]. V hudbě pro přestávku²¹ [01:51:00] používá nejprve pro doprovod trubkového sóla s dusítkem basklarinet ve spojení se smyčci, trubka pak předá slovo sólovému klarinetu. Ten se později přidává k doprovodnému basklarinetu.

¹⁹ Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 99-100.

²⁰ Since You Went Away [film]. Režie: John Cromwell. U.S.A.: United Artists, 1944.

²¹ Miklós Rózsa. „Fidelia Since You Went Away (1944 Film Score) [digitální CD, Spotify], 2013.

1.4.2. Erich Wolfgang Korngold

Dalším ze skladatelů, který se proslavil díky hollywoodské filmové hudbě, byl Erich Wolfgang Korngold (1897-1957), narozený v Brně. Na rozdíl od Steinera ale přicházel do Hollywoodu se značným věhlasem, protože byl v Evropě známý jako zázračné dítě a později jako operní skladatel. Jeho energický hudební styl byl inspirací pro mnoho hudebních skladatelů v čele s Johnem Williamsem. V díle tohoto autora si můžeme všimnout velmi nápadité práce s dřevěnými i žesťovými nástroji, kterým často předepisuje sólové úryvky, ale také tyto dvě skupiny staví proti sobě a dosahuje tak zajímavých kontrastů. V Dobrodružstvích Robina Hooda²² v částech „Sir Guy and Robin Hood“ a „Meeting“ hojně využívá klarinetu a také basklarinetu, které první zmíněnou část uvádí. Celý soundtrack se vyznačuje výrazným užitím dřevěných i žesťových dechových nástrojů. V části „A New Companion“ použil veselé fagotové sólo, které volně přechází do sóla klarinetu, v části „Robin Hood's Appearance on the Tournament“ pak dává klarinetu a fagotu výrazné sólo začínající trylkem a pokračující tečkovaným rytmem. To se později objevuje i v části „The Procession“.

1.4.3. Miklós Rózsa

Zvuk klarinetu si oblíbil ve svých skladbách Miklós Rózsa (1907-1995). Tento původem maďarský skladatel byl sedmnáctkrát nominovaný na cenu Oscara, z toho tři nominace proměnil ve vítězství. Hojně využívá také klarinety a basklarinet. V soundtracku k filmu Green Fire²³, konkrétně v části „Tropical Night“ používá Rózsa v úvodu flétny, sólo po minutě převezme klarinet, následně flétna a saxofon v unisonu. Objevuje se i akustická kytara podpořená smyčci v pizzicatu. Romantické sólo klarinetu za doprovodu kytary a smyčců se objevuje i v části „Romanza“. Používá také rozverný rozhovor klarinetu a fagotu ve staccatu, a to v části „Nocturnal“. V části „Grave“ je využit sólový basklarinet. Velmi výraznou roli má klarinet ve filmu Madame Bovaryová²⁴, hned v úvodu části „Charler Meets Emma“ nechává Rózsa hrát lyrické sólo dva klarinety. V části „Young dreams“ opět přichází sólo basklarinetu, které se později zapojí jako protihlas do smyčcové melodie. Vyloženě na souhře klarinetu a akordeonu je potom založená část „Leon's Lowe“, kdy klarinety hrají taneční sólo a následně se přidávají k doprovodnému akordeonu. Velmi zajímavá je jeho práce s dřevěnými dechovými nástroji ve spojení thereminem ve snímku Spellbound Alfreda Hitchcocka, za kterou byl Rózsa oceněn Oscarem. Funkci klarinetu jako sólového nástroje v tomto psychologickém thrilleru ale nenajdeme. Výrazné klarinety můžeme najít v dalším oscarovém historickém snímku Ben Hur²⁵, a to například v části „Reminiscences“ sólo klarinetu, nebo na konci části „Roman Fleet“ výhrušné unisono basklarinetu a kontrabasů.

²² Erich Wolfgang Korngold. The Adventures of Robin Hood [digitální CD, Spotify], 2013.

²³ Miklós Rózsa. Green Fire – Original Motion Picture Sound Track [digitální CD, Spotify], 2015.

²⁴ Miklós Rózsa. Madame Bovary (Original Movie Sound Track) [digitální CD, Spotify], 2015.

²⁵ Miklós Rózsa. Ben Hur (Original Motion Picture Soundtrack [digitální CD, Spotify], 1960.

1.5. Nový Hollywood a John Williams

Po krizi v hollywoodském filmovém průmyslu v roce 1948 nastala potřeba vzniku děl, která budou s co nejmenším rizikem vydělávat co největší finanční obnosy. Nápaditost a tvůrčí odvaha nezávislých režisérů a producentů se míjela s komerčním zájmem a filmaři se tak od 60. let pomocí dobrodružných filmů, pečlivé reklamy a „balíčkové“ metody²⁶ pokusili přilákat do kin co nejširší publikum.²⁷ Vznikly tak velkofilmy jako Hvězdné války (1973), Čelisti (1975), Blízká setkání třetího druhu (1976), Dobytelé ztracené archy (1980) nebo E.T. – Mimosmšťan (1981). Společným prvkem pojící všechny tyto úspěšné filmy je hudba Johna Williamse – skladatele, který vládne poli filmové hudby dodnes.

1.5.1. John Williams (*8.2.1932)

John Williams je americký skladatel, dirigent a klavírista, nejznámější je však pro svůj post jednoho z nejvýznamnějších skladatelů filmové hudby. Dodnes je jedním z nejlépe placených filmových skladatelů, vyhrál 25 cen Grammy, 7 cen Britské filmové akademie, 5 Oscarů a 4 Zlaté glóby. Se svými 52 nominacemi je po Waltu Disneyovi nejúspěšnější v počtu nominací na ceny Oscar.

John Williams se podobně jako režisér Steven Spielberg začal prosazovat v 60. letech v televizní produkci, kdy napsal hudbu k filmům Dobrodružství Poseidonu a Skleněné peklo. Spielberg byl velký znalec klasických soundtracků a pro své studentské filmy často používal přejatou hudbu, netrvalo ale dlouho a na základě hudby k filmům The Reivers (1969) a The Cowboys (1972) požádal Williamse o spolupráci na filmu Sugarland Express (1972-1973). Vzniklo tak hvězdné duo, které spolupracovalo na mnoha úspěšných velkofilmech.

V roce 1975 vznikl snímek Čelisti, který svým basovým půltónovým leitmotivem žraloka dokázal v divácích navodit kýžený efekt strachu, a byl oceněn Oscarem za hudbu. Zajímavostí je, že Spielberg, který mimo jiné také hrál na klarinet, nahrál klarinetový part do studiové nahrávky Čelistí.²⁸ Tato skutečnost také osvětluje scénu z Čelistí, kdy si chlapec v obchodě s hudebninami zkouší klarinet, a jeho původní úspěchy v ozevu nakonec skončí velkým fiaskem, když se snaží hrát Ódu na radost. Scéna se do finálního střihu nedostala, je však možné ji stále dohledat v bonusových scénách.

Dalšími Oscary ve spolupráci se Spielbergem byl Williams oceněn za film E.T. Mimosmšťan (1982) a Schindlerův seznam (1993). Williamsův talent pro nenásilné vystižení charakteru filmu mu umožnil psát heroickou hudbu, kterou můžeme najít například ve filmech ze série Indiana Jones, ale také citlivě pojatou, etnický inspirovanou hudbu pro filmy jako je například Schindlerův seznam. Další z jejich společných počinů jsou filmy Zachraňte vojína Ryana (1988), Hook (1991),

²⁷Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 456

²⁸ Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 462

Jurský park (1993), A.I. Artificial Intelligence (2001), Chyť mě, když to dokážeš (2002) nebo Terminál (2004).

Snad nejvíce se ale Williams prosadil hudbou k sérii filmů Star Wars z dílny George Lucase. Narozdíl od svých předchůdců nepoužil pro vesmírné téma efekty s elektronikou a pokusil se o jakési „zlidštění“ vesmírného tématu použitím romanticky ovlivněného tonálního stylu. Brilantně využívá leitmotivy pro jednotlivé postavy i místa, ty se objevují v rámci celé ságy. Na složení hudby k prvnímu dílu měl Williams 8 týdnů, během kterých stihl s pomocí svého orchestrátora Herberta Spencera vyprodukovat zhruba dvě hodiny hudby, z nichž se do prvního filmu dostalo přibližně sto minut.²⁹ Nalezneme u něj také vlivy Čajkovského, Prokofjeva nebo Stravinského. Velmi zřejmá inspirace skladbou Svěcení jara je například v tématu planety Tatooin, kde používá totožné sekundové postupy v dřevěných dechových nástrojích. Jasná je také inspirace Korngoldem. Williams otevřeně přiznává inspirační zdroj pro své Main Title z Hvězdných válek, které silně připomíná Main Title z filmu Kings Row. Zajímavá je také skladba ze Star Wars: Epizoda IV – Nová naděje, Cantina Band. V barové scéně Williams používá swingovou kapelu ve stylu Bennyho Goodmana, která mimo obvyklé obsazení používá karibské bubínky, rozladěné kazoo a dětské hudební nástroje, čímž Williams vědomě docílil toho, že nebylo potřeba využít elektroniku. Není divu, že Williams dostal za hudbu ke Star Wars nejen Oscara, ale také Zlatý Glóbus, Grammy, ocenění BAFTA a další.

Kromě své rozsáhlé práce ve filmové hudbě má Williams také řadu instrumentálních koncertů. Kromě koncertu pro trubku, tubu, lesní roh, housle a violu má také koncert pro nástroje dřevěné dechové skupiny, tedy i pro klarinet.

Williamsův koncert pro klarinet vznikl v roce 1991, premiérovala ho 13. dubna téhož roku klarinetistka Michele Zukovsky, tehdejší první klarinetistka Los Angeles Philharmonics. Skladba byla provedena pouze několikrát. Jednoho z provedení se ujal John Williams 16.7.1991 s Boston Pops Orchestra.³⁰ K dispozici je pouze jediná nahrávka tohoto klarinetového koncertu.

Koncert vznikl na žádost Zukovské, která obdivovala Williamsovy skladatelské schopnosti a věřila, že by jeho klarinetový koncert byl zajímavým příspěvkem do klarinetového repertoáru. Představovala si energický klarinet ve stylu 40. let, nicméně Williams měl svou vlastní představu a napsal tento třívětý koncert s Cadenzou mezi první a druhou větou. Williams po vyslechnutí nahrávky řekl, že se mu jeho dílo jednoduše nelíbí, a tudíž ho nikdy nenechal vydat. Práva na interpretaci koncertu má exkluzivně Michele Zukovsky, které skladatel koncert dedikoval.³¹ Ta už ho po několika zmíněných vystoupeních ale také veřejně neprovedla, a tak v archivech zůstává pouze jediná, nepříliš kvalitní nahrávka. Je proto těžké skladbu detailně analyzovat.

²⁹ Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008, s. 463.

³⁰ On-line archiv Boston Pops Orchestra, <https://archives.bso.org>

³¹ Interview. In: Andy's Licorice Talk Interview with Michele Zukovsky. Youtube, 11. 7. 2020

https://www.youtube.com/watch?v=WRJTbD4sFyo&t=3550s&ab_channel=Andy%27sLicoriceTalk

Williams napsal také několik komorních děl. Zmiňme si kvartet Air and Simple Gifts pro klarinet, housle, violoncello a klavír, který napsal k příležitosti inaugurace amerického prezidenta Baracka Obamy. Toto čtyřminutové dílo je inspirováno hymnou „Simple gifts“, kterou použil Aaron Copland ve svém baletu Appalačské jaro³². Skladbu premiérovali 20.1.2009 klarinetista Anthony McGill, houslista Itzhak Perlman, violoncellista Yo-Yo Ma a klavíristka Gabriela Montero.³³

³² Hudbou Aarona Coplanda se Williams inspiroval záměrně, protože právě Copland je Obamův oblíbený skladatel.

³³ „Air and Simple Gifts: Contemporary Classical Special Topic“ [online]. The Westport Library [cit. 25.4.2021]. Dostupné z: <https://westportlibrary.libguides.com/AirAndSimpleGifts>

2. Instrumentace klarinetu a příbuzných nástrojů Johna Williamse ve filmovém orchestru

Použití klarinetu ve filmové hudbě je v mnoha aspektech podobné jako jeho využití v klasické symfonické tvorbě, jinak tomu není ani ve filmovém orchestru Johna Williamse. Klarinet a jeho příbuzné nástroje jsou nejflexibilnějšími nástroji ze skupiny dřevěných dechových nástrojů a jsou schopny velmi širokého dynamického rozpětí. To skladatelům dovoluje využít jak téměř neslyšitelných pian, tak znělého fortissima, které je zejména ve vyšší poloze schopné se prosadit i při plném zvuku orchestru. Narozdíl od ostatních nástrojů dřevěné sekce nemá klarinet příliš potíží s krajními polohami, nedochází tak k výrazným zvukovým propadům – šalmajový rejstřík zní sice měkce a „medově“, ale přesto umí být dynamicky výrazný.

Právě výše zmíněné rysy zapřičiňují flexibilitu klarinetu v různých rolích v orchestrální hře. Klarinet je od druhé oktávy možné díky průraznému zvuku využít pro melodické prvky, ale také pro zdvojování fléten nebo hoboju. Díky dynamickým možnostem je pak možné klarinet použít jako ideální pojící prvek a zcelit tak harmonii dřevěné dechové sekce do jednoho souzvuku. Podobnou roli má lesní roh v žestové sekci. Nutno dodat, že prvek ucelení je často užíván i z důvodů snadnější intonace. Časté je také pojení klarinetu právě s lesními rohy, houslemi nebo violami.

Ve 20. století, a zvláště pak ve filmové hudbě lze také najít použití klarinetu jako rytmického prvku, například v ostinátních figurách pod melodií, zdvojování ostinat smyčců nebo rytmických modelů. Zatímco v klasické symfonické tvorbě je klarinet využíván spíše pro melodické a harmonické prvky a při instrumentaci je o něm uvažováno více jako o sólovém nástroji, ve filmové hudbě je zpravidla častěji používán ve skupině dřevěných nástrojů. Ty často dohromady tvoří jednu funkci, například drženou harmonii, ostinata dřev proti smyčcům a žestovým nástrojům nebo zvukovou a dynamickou podporu nástrojů ostatních sekcí, například zdvojením konkrétního prvku ve vyšší poloze.

Pro skladatele je také atraktivní hladké legato a možnosti artikulace klarinetu. Klarinetové staccato má poněkud suchý a ostrý zvuk, nicméně je jemnější než hobojevé a více srozumitelné než staccato flétnové. Klarinet je také oblíbený pro svá glissanda, která jsou ve druhé oktávě dobře hratelná a zároveň se dokážou prosadit.³⁴ Jednou z dalších výhod klarinetu je jeho použití v různých žánrech. V jedné z předchozích kapitol jsme si zmínili například sólové i doprovodné využití klarinetu ve swingové hudbě a big bandech. Je nutno zmínit i jeho použití ve folkórní a klezmerové hudbě. Pro filmovou hudbu je tato schopnost skutečností atraktivní, protože tak skladatelé mohou vyjádřit různorodá prostředí.

Použití klarinetu si demonstrujeme na třech různých ukázkách skladeb Johna Williamse, v každé z nich má klarinet jinou funkci. V dalších kapitolách si ukážeme také příklady použití příbuzných nástrojů klarinetu – Es klarinetu a basklarinetu.

³⁴ Adler, S. *The Study of Orchestration*, Third Edition. New York: W. W. Norton & Company, 2002 [1. vyd. 1982], s. 206-207.

2.1. Klarinet ve filmovém orchestru

2.1.1. Across The Stars

John Williams – Star Wars – Attack Of The Clones – Across The Stars³⁵

„Star Wars Episode II: Attack of the Clones je v pořadí pátý film ze série Star Wars režiséra George Lucase, pro který jsem měl možnost složit hudbu. Širokosáhlý děj této ságy mi nabídl neobvyklou a velmi vítanou příležitost ke kompozici milostného tématu. Klasické milostné příběhy popisují v různých podobách zakázaný vztah, ve kterém jsou milenci rozděleni rodinou, kulturními rozdíly nebo náboženstvím. Tento příběh není výjimkou, Padme a Anakin jsou od sebe vzdáleni postavením i sociálním statusem. Toto téma přináší výzvu k hudebnímu vyjádření láskyplného citu, který v sobě zároveň nese zármutek a předzvěst tragédie, která milence v budoucnu pravděpodobně čeká. Také titul skladby, „Across the Stars“, naznačuje nekonečnost věčné lásky, zároveň ale předjímá, že je osud hrdinů pravděpodobně určen k nešťastnému konci. Ale jak je tomu u každého vztahu, rozuzlení nám odhalí pouze čas.“³⁶

John Williams

Skladba začíná rozloženými akordy d moll v harfovém partu s doprovodem smyčcových nástrojů ve 12/8 taktu. Ve čtvrtém taktu se objevuje hlavní téma [A], které je členěné do dvou polovět, první polovětu přednáší sólový hoboj. Toto téma je romanticky laděné a má pravděpodobně představovat silné citové pouto mezi Padme a Anakinem. Od šestého taktu už Williams přechází do 9/8 taktu. Ve druhé polověti se k hoboji přidávají příčná flétna a fagot, poté přichází mezihra, ve které se do doprovodných osmin přidává druhý klarinet, nyní v tónině c moll (ukázka č. 1). Klarinet v této části má spíše funkci dynamického zesílení harfy a viol a společně tak připravují hladký přechod pro přednesení hlavního tématu v houslích. Barva klarinetu v šalmajovém rejstříku je měkká a snadno zvukově zapadne do souzvuku strunných nástrojů, aniž by na sebe upoutávala nežádanou pozornost.

Ukázka č. 1 – Osminový pohyb v klarinetu, harfě a violách

The image shows a musical score for three instruments: Clarinet (Cl.), Harp (Hp.), and Viola (Va.). The score is written in 12/8 time and consists of four measures. The Clarinet part starts with a first ending bracket over the first two measures, followed by a second ending bracket over the last two measures. The Harp and Viola parts play a steady eighth-note accompaniment throughout. Dynamics include 'sub. p' and 'pochiz.' (poco cresc.).

³⁵ Notové ukázky: Williams, John. Across The Stars (Love Theme from Star Wars: Episode II) [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490225]. Z archivu Filmové filharmonie.

³⁶ Williams, John. Předmluva k partituře, vlastní překlad.

Plochy rozložených akordů nadále hraje harfa a také střídavě první a druhý klarinet, violy a spodní violoncella v divizi, přičemž hlavní téma přebírají housle a vrchní violoncella. Poté přebírají téma čtyři lesní rohy v unisonu a vedou melodii do čísla 43 *Appassionato* (ukázka č. 2), ve kterém je téma přednášeno téměř všemi dřevěnými dechovými nástroji, trubkami, lesními rohy a vysokými smyčci, doprovázenými osminovým protipohybem klarinetů a violoncell.

Ukázka č. 2 - Osminový pohyb klarinetu pod melodií dřevěných dechových a smyčcových nástrojů

Dále přichází mezivěta [Z] ve funkci modulační sekvence, která vyústí do sóla modulujících fléten a klarinetů (ukázka č. 3) a následný přechod do 4/4 taktu v čísle 60. Ve třetím klarinetu (nyní psaném in A) a violách se objevuje šestnáctinový rytmický prvek, který provází celou následující plochu [AX]. Tato plocha má charakter provedení a objevuje se v ní několik různých formotvorných hudebních prvků, které si postupně popíšeme.

Ukázka č. 3 – Modulační sólo fléten a klarinetů v osminovém pohybu

Prvním výrazným prvkem v ploše [AX] je ostinátní melodicko-rytmická figura, která se jako první objevuje v klarinetech a violách v taktu 60, opakující se až do taktu 71 (ukázka č. 4). Společně s touto figurou nastupuje také ostinátní rytmická figura v hlubokých žesťových nástrojích a tympánu (ukázka č.5). V této ukázce se zároveň objevuje motiv hlavního tématu v hoboji a klarinetu.

Ukázka č. 4 - Ostinátní rytmicko-melodická figura třetího klarinetu a smyčcových nástrojů

Musical score for Example 4, showing the third clarinet (Cl.) and string parts (Vn., Va., Vc., Cb.). The clarinet part features a melodic line with a triplet and a dynamic marking of *mp*. The string parts play a rhythmic triplet accompaniment with a dynamic marking of *f*.

Ukázka č. 5 - Prvky hlavního tématu v hobojích a klarinetu, rytmická figura v žesťových nástrojích a tympánu

Musical score for Example 5, showing woodwind and brass parts. The woodwinds (Ob., E. H., Cl.) play a melodic line with a dynamic marking of *mp*. The brass parts (Tbn., Bs. Tbn., Tuba, Timp.) play a rhythmic accompaniment with a dynamic marking of *mf*.

V ploše [AX] se v dechových nástrojích objevuje výrazný sestupný motiv převzatý z trioly hlavního tématu. Jako první zazní v lesních rozích a postupně ho přebírají i ostatní žesťové a dřevěné nástroje (ukázka č. 6).

Ukázka č. 6 - Sestupný motiv ve flétnách, hobojích a klarinetech

Musical score for Example 6, showing woodwind parts. The flutes (Fl.), oboes (Ob.), English horns (E. H.), and clarinets (Cl., A. Cl.) play a descending melodic motif. The bassoons (Bsn., C. Bsn.) play a rhythmic accompaniment.

Ke konci plochy AX se v lesních rozích vrací téma [A] a klarinety pak společně s hobojem a trubkami modulují nad tremolem houslí a viol až do čísla 75, tedy návratu plochy hlavního tématu [A']. Zde si můžeme všimnout ostinátního rytmu v dřevěných dechových nástrojích, který je rozepsán mezi jednotlivými nástroji v terciích. Klarinety hrají o oktávu níže než zbylá dřeva (ukázka č. 7).

Ukázka č. 7 - Ostinátní rytmicko-melodická figura dřevěné dechové skupiny vyplňující melodii hlavního tématu

Instrumentačně podobné je vedení melodie v čísle 92, ve kterém dřevěné dechové nástroje společně se smyčcovými nástroji a lesními rohy hrají melodickou linku. První a druhý klarinet hraje unisono, třetí klarinet, nyní zapsaný in B, zdvojuje linku prvního klarinetu o oktávu níže. Trubky a trombóny přebírají rytmicko-melodický prvek z ukázky č. 7.

Ukázka č. 8 - Harmonie dřevěné dechové sekce vedoucí melodii

Po posledním přednesení hlavního tématu orchestrem přichází opět modulační sekvence podobná číslu 52 [Z], tentokrát v lesních rozích, anglickém rohu a klarinetu. Lesní rohy a anglický roh jsou po čtyřech taktech vystřídány flétnami, hobojem a fagotem. Poté se vrací rytmický prvek hlubokých žesťů a tympánu z ukázky č. 5 doprovázený šestnáctinovým rytmem z ukázky č. 4 ve smyčcových nástrojích. V závěrečné části v čísle 113 předá hlavní téma sólová harfa anglickému rohu a doprovodí ho osminovými akordy v tónině e moll až do konečné fermaty v pianu.

Ukázka č. 7 – Modulační plocha [Z] v anglickém rohu, klarinetu a lesních rozích

The image displays a musical score for five instruments: English Horn (E. H.), Clarinet (Cl.), Bassoon (Bsn.), Contra Bassoon (C. Bsn.), and Horn (Hn.). The score is written in 4/4 time and consists of four measures. The English Horn, Clarinet, and Horn parts are marked with *f cantabile*. The Clarinet part includes a *mf* dynamic marking. The Bassoon and Contra Bassoon parts are marked with *mf*. The music features a melodic line in the upper staves and a rhythmic accompaniment in the lower staves, with various articulations and dynamics.

2.1.2. Hymn to The Fallen

John Williams – Saving Private Ryan – Hymn to The Fallen³⁷

„Zachraňte vojína Ryana je jistě jedním z divácky nejsilnějších filmů režiséra Stevena Spielberga. Záslouhou skvělé kamery a vynikajících hereckých výkonů je film nabitý emocemi, nejvíce pak v samotném závěru. Příprava hudby pro tento film pro mě byla velkou výzvou. Hudba musela být efektní a zároveň tichá a jednoduchá, aby dala divákovi prostor pro vlastní prožití příběhu. Napadlo mě, že bych mohl zapojit také sbor, který by orchestru dodal potřebnou texturu, ale neobsahoval by text, který by mohl diváka rušit. Mám pocit, že tato skladba je stejně efektní, i když ji hraje orchestr bez sboru. Při psaní hudby jsem měl před očima obrázky hrdinů z filmu, kteří jsou připomínkou skutečných hrdinů, kteří padli ve válce. Postavy v tomto filmu jsou velmi přesvědčivé a já jsem šťastný, že se mi dostalo privilegia věnovat svou hudbu právě tomuto snímku.“³⁸

John Williams

Skladba začíná rytmickým motivem tympanů a malého bubínku a motivem ve flétnách a trubce (později flétna a klarinet v ukázce č. 3), který připomíná signály polnic. Začátek může působit jako introdukce, nicméně se plocha s těmito motivy vrací v průběhu celé skladby a Williams také mistrně vkládá tyto prvky i do tématu [B]. Proto bych úvodní plochu nazvala plochou [A]. Od sedmého taktu přichází sólo klarinetů a fagotů, které poprvé představují nejvýraznější lyrické téma skladby [B] (ukázka č.1). Sólo doplňují protihlasy v anglickém rohu a sboru, v tomto obsazení se ale zvukově klarinety prosazují nejvíce.

Ukázka č. 1 – Hlavní téma v klarinetech, anglickém rohu a fagotech

The image shows a musical score for three instruments: English Horn (E. H.), Clarinet (Cl.), and Bassoon (Bsn.). The score is written in 2/4 time and features a melodic line in the upper staves and a supporting bass line in the lower staves. The instruments are marked with dynamics such as *p* (piano) and *pp* (pianissimo), and articulation like *legato*. The score includes various musical notations such as slurs, accents, and dynamic markings.

³⁷ Notové ukázky: Williams, John. Hymn To The Fallen [partitura]. USA: Hal Leonard, 1998 [Complete Set 04490102]. Z archivu Filmové filharmonie.

³⁸ Williams, John. Předmluva k partituře, vlastní překlad.

Téma se opakuje, tentokrát vede melodii první klarinet o tercii výše v unisonu s první flétnou, klarinet se stále zvukově prosazuje nejvíce (ukázka č. 2). K melodii se přidává také lesní roh. Objevuje se zde tečkovaný rytmus, který připomíná signální motiv z plochy [A].

Ukázka č. 2 – Hlavní téma klarinetů s flétnami, anglickým rohem, fagoty a lesními rohy

Musical score for Example 2, featuring Flute (Fl.), Oboe (Ob.), English Horn (E.H.), Clarinet (Cl.), Bassoon (Bsn.), and Horn (Hn.). The score shows a melodic line in unison for the first Flute and Clarinet, with a dotted rhythmic pattern in the Bassoon and Horn parts. Dynamics include *p* and *mp*.

Vrací se plocha [A], signální motiv nyní hrají flétny a klarinety (ukázka č. 3). Poté přichází třináctitaktový žesťový chorál. Soundtrack celého filmu je postaven převážně na motivech v žesťových nástrojích v kontrastu s tichými, téměř meditativními místy klarinetů. Žestě většinou naznačují heroismus postav ve filmu, zatímco klarinety podkreslují převážně dojemné a emotivní záběry. Akční scény z boje se Spielberg rozhodl nedokreslovat hudebním podkladem.

Ukázka č. 3 – Signální prvek ve flétnách a klarinetech, ostinátní rytmus v tympánech

Musical score for Example 3, featuring Flute (Fl.), Clarinet (Cl.), Timpani (Timp.), and Percussion (Perc.). The score shows a melodic line in unison for the first Flute and Clarinet, with a steady rhythmic pattern in the Timpani and Percussion parts. Dynamics include *mf*, *dim*, and *mp*.

Po žesťovém chorálu se k rytmu v tympánu přidává i basklarinet, poté přichází sólo dvou klarinetů (ukázka č. 4), které doprovází smyčcové nástroje a sbor. Spojením klarinetů se sborem Williams docílil krásné barvy a dokázal tak navodit pocit hlubokých niterných emocí. V této ploše se také objeví signální motiv ve flétnách a trubkách.

Ukázka č. 4 – Sólo klarinetů v doprovodu sboru a smyčců

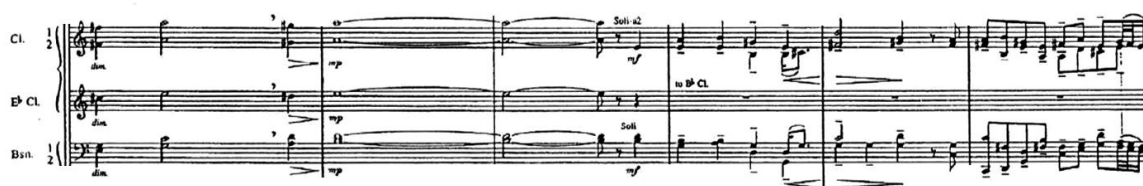
Další návraty tématu [B] jsou psané v široké faktuře a skladba tak graduje k vrcholu. Třetí klarinet nyní střídá Es klarinet, který zvukově posiluje vysoké dřevěné nástroje (ukázka č.5). Smyčcové nástroje vyplňují melodii ostinátním rytmicko-melodickým prvkem v šestnáctinách, přichází vrcholné místo skladby, které podporuje také dynamicky zesilující sbor, přecházející do vyšší polohy.

Ukázka č. 5 – Vedení melodie v harmonii dřevěných dechových nástrojů

Po vrcholu sbor utichne a vrací se téma [B], tentokrát tiché sólo klarinetů a fagotů. Skladba končí návratem první plochy [A], tedy ostinátním rytmem v bicích a také přednesením signálního motivu v trubkách a flétnách, zakončeným drženým G dur akordem ve smyčcových nástrojích.

Ukázka č. 5 – Sólo klarinetů a fagotů

2.1.3. Ukázka č. 3 – Viktor's Tale

John Williams – *The Terminal* – *Viktor's Tale*³⁹

„Viktor Navorsky je hlavní hrdina filmu *Terminál* – převážně fiktivní komedie Stevena Spielberga. V tomto příběhu Viktor opustil svůj domov, imaginární zemi ve východní Evropě, a přiletěl na letiště ve Spojených státech, kde začala jeho dobrodružství. Abych vyjádřil Viktorovo dobrosrdečnou povahu a přátelskost, rozhodl jsem se zkomponovat hudbu s tanečním nádechem pro klarinet a orchestr, která by také dokázala zachytit Viktorův barevný etnický původ. Při nahrávání soundtracku tohoto filmu jsem měl to štěstí spolupracovat s Emily Bernstein, která dílo provedla stylově, technicky brilantně a s vytříbeným hudebním vkusem.“⁴⁰

John Williams

Toto dílo Williams pojal jako skladbu pro sólový klarinet s doprovodem orchestru. Významnou roli má také akordeon, který má často doprovodnou i sólovou funkci, kdy barevně doplňuje klarinet v částech sólového partu. Podobně jako v předchozí ukázce má tato skladba gradující tendenci, kdy se postupně přidávají nejprve dřevěné a později i žesťové dechové. Hlavní téma [A] se opakuje v lehce variované podobě v různých nástrojových kombinacích. Na rozdíl od předchozích ukázek se zde vyskytuje více zahuštěná harmonie. Skladba má znaky rondové formy.

Po dvoutaktové introdukci smyčcových nástrojů, ve které se objevuje motiv rozloženého kvartsextakordu d moll v legatu v prvních houslích, akordeonu a marimbě, přichází první vstup sólového klarinetu přinášející téma [A]. Téma má dvě symetrické polověty a má veselý charakter.

Ukázka č. 1 – první vstup klarinetu – 1. polověta tématu [A]

The image shows a musical score for the first half of the main theme [A]. It is in 2/4 time and features a Bb Clarinet solo starting at measure 1. The orchestral accompaniment includes Violin 1 & 2, Viola, Violoncello, and Contrabass. The music is marked 'Jauutily (J = 98)' and includes dynamics like 'mp', 'p', and 'arco'. The first half of the theme is marked with a '3' and a '1'.

Ukázka č. 2 – první vstup klarinetu – 2. polověta tématu [A]

³⁹ Williams, John. *Viktor's Tale* [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2004 [Complete Set 04490392]. Z archivu Filmové filharmonie.

⁴⁰ Williams, John. Předmluva k partituře, vlastní překlad.

Od čísla 23 přichází druhé téma v tónině a moll, opět v rozsahu osmi taktů. K doprovodu se přidávají akordeon, velký buben a tamburína. Oproti předchozímu předvětí jsou zde šestnáctinové trioly a ve třetím taktu se opakují sestupné tercie v šestnáctinovém pohybu. Ve třetím a čtvrtém taktu závětí se objevuje sekvence v tečkovaném rytmu, po které přichází návrat tóniny d moll a vrací se opět variované téma [A2].

Ukázka č. 3 – druhý vstup sólového klarinetu, téma [B]

K tématu [A3], nyní mimo jiné obohacenému triolovými běhy, se přidává flétna, hoboj a akordeon v unisonu s prvním klarinetem, druhý klarinet hraje o oktávu níže. Objevuje se také proti hlas v basklarinetu a violoncellech.

Ukázka č. 4 – Návrat tématu [A] v klarinetech, flétně, hoboji a akordeonu

Po dvoutaktové mezihře přichází hybná část [C1] složená z technicky náročnějších triol, šestnáctinových skoků a rozložených akordů. Klarinet a akordeon hrají unisono. Tato část působí proti tématu [A] působí kontrastním dojmem.

Ukázka č. 5 – Sólo klarinetu a akordeonu v unisonu

Musical score for Clarinet (Cl.) and Accordion (Acc.) in unison. The score shows two staves with complex rhythmic patterns and dynamic markings like *mf* and *ff*.

Ve dvoutaktové mezihře hrají doprovodný kvartsextakordový motiv nově také flétny, hoboje a lesní rohy, harmonie se zahušťuje. První čtyři takty klarinetového vstupu [D] působí kvůli chromatismu a skokům v kvartách a septimách v tečkovaném rytmu téměř atonálně.

Musical score for three Clarinet (Cl.) parts. The score shows three staves with complex rhythmic patterns and dynamic markings like *mf* and *ff*.

Vrací se téma části [B] ve dřevěných dechových nástrojích, které příznávkami doprovází lesní rohy, housle a perkuse. Objevuje se protihlas ve violách a violoncellech.

Dřevěné dechy, smyčce a glockenspiel vedou sekvence do taktu 66, ve kterém se mezihra objevuje v silné dynamice. Po ní se vrací téma [A4] v široké faktuře o čtyřech taktech. Další čtyři takty se v lesních rozích objevuje druhá polověta z tématu sólového klarinetu [A2]. Toto téma později v taktu 76 zopakuje znovu klarinet [A5].

Musical score for a woodwind section starting at measure 66. The score includes parts for Flute (Fl.), Piccolo (Picc.), Oboe (Ob.), Clarinet (Cl.), Bassoon (Bsn.), and Horn (Hn.). The score shows complex rhythmic patterns and dynamic markings like *ff* and *marc.*

Sólový klarinet se pak dostává modulační sekvencí do kadence ad libitum bez doprovodu orchestru. V této kadenci si můžeme všimnout kombinací různých stupnic a modů, které dodávají hudbě „etnicky barevný“ nádech. Na poslední řádku přichází Coda, naposledy zazní motiv tématu A a klarinet kvartovými a tercovými skoky vede skladbu do dvou závěrečných „tutti“ akordů.

The image shows a musical score for a solo clarinet, consisting of four staves of music. The score includes various performance instructions and dynamics:

- Staff 1:** Starts with the instruction "Solo" and a dynamic marking of *f* (forte).
- Staff 2:** Begins with *mp* (mezzo-piano) and "cresc. poco a poco" (crescendo poco a poco). It then transitions to *ff* (fortissimo) and "rapidly". The section concludes with "ad lib. (take time)" and a dynamic marking of *mp*.
- Staff 3:** Features a long, flowing melodic line with a dynamic marking of *mp* at the end.
- Staff 4:** Starts with "zacc. brillante" (zaccato brillante) and *mp* (mezzo-piano). It includes the instruction "a piacere" (ad piacere) and ends with two chords marked *ff* (fortissimo).

2.2. Příbuzné nástroje

V orchestru Johna Williamse se nejčastěji setkáme s B klarinetem, méně často s A klarinetem. Standardně v orchestru používá minimálně dva klarinety, velmi často se pak potkáme s příbuznými nástroji, a to především s basklarinetem a Es klarinetem. Ve tvorbě dnešních filmových skladatelů se také můžeme potkat dalšími hlubokými klarinetami, a to konkrétně s barevně zajímavými kontraalt-klarinetami laděnými in Es nebo kontrabas-klarinetami laděnými in B. Výjimečně se objevují As piccolo klarinety. Pro klarinetistu ve filmovém orchestru je běžné střídání nástrojů klarinetové rodiny, proto jsem se rozhodla zahrnout podkapitoly s několika různými ukázkami partů Es klarinetu a basklarinetu.

2.2.1. Es klarinet

Nejvíce využívaným vysokým nástrojem klarinetové rodiny je Es klarinet. Ten se díky svému průraznému zvuku často používá jako vysoký sólový nástroj. Harmonicky a kontrapunkticky se dobře pojí s ostatními klarinetami, je ale možné ho stejně dobře použít pro zdvojení flétny, houslí nebo vysoké trumpety. Takové využití můžeme najít například v soli v Main Title z filmu Malí kovbojové od Johna Williamse, kdy se Es klarinet pojí ve vysokém rejstříku s flétnou a později se objeví i v široké faktuře orchestru a posiluje tak vysokou polohu (ukázka č. 1). Es klarinet je primárně zkonstruován tak, aby zněl nejlépe ve vysokém rejstříku, a často tak podporuje právě flétny a housle v rychlých bězích do vysokých poloh. Uvedme si příklad z Hedvičina tématu od Johna Williamse, ve kterém Es klarinet podporuje běhy a trylky dřevěných dechových nástrojů, na druhém řádku pak hraje běhy s druhým klarinetem, celestou a houslemi (ukázka č. 2). Podobou funkci použil Williams i v technicky náročné skladbě Chamber of Secrets, kde nejprve použil Es klarinet v tématu a později i v šestnáctinových triolách (ukázka č. 3). Průrazný zvuk Es klarinetu najdeme například i ve skladbě Patriot jako protihlas k flétně a klarinetům (ukázka č. 4).

Ukázka č. 1 – John Williams – Malí kovbojové – *The Cowboys Overture*⁴¹

The image displays a page of a musical score for 'The Cowboys Overture' by John Williams. The score is written for a woodwind and brass section. The instruments listed on the left are: Fl. (Flute), Picc. (Piccolo), Ob. (Oboe), Cl. (Clarinet), Bb Cl. (Bass Clarinet), Tr. (Trumpet), and C. Tr. (Bass Trombone). The music is in 2/4 time and features a complex, rhythmic melody with many sixteenth and thirty-second notes. The Flute and Piccolo parts are in the upper register, while the Bass Clarinet and Bass Trombone parts are in the lower register. The score is arranged in a standard orchestral format with multiple staves for each instrument.

⁴¹ Williams, John. *The Cowboys Overture* [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 1972 [Complete Set 04490060]. Z archivu Filmové filharmonie.

Ukázka č. 2 - John Williams – Harry Potter a Kámen mudrců – Hedwig’s theme⁴²

Musical score for Hedwig's theme from Harry Potter and the Sorcerer's Stone. The score is arranged for a full orchestra, including Piccolo, Flute, Oboe, Clarinet, Bass Clarinet, Cello, and Violin. It features complex rhythmic patterns and dynamic markings such as 'div.' and 'Cresc.'.

Ukázka č. 3 – John Williams – Harry Potter a Tajemná komnata – Chamber of Secrets⁴³

Musical score for Chamber of Secrets from Harry Potter and the Chamber of Secrets. The score is arranged for a full orchestra, including Flute, Piccolo, Oboe, English Horn, Clarinet, Bass Clarinet, and Bassoon. It features complex rhythmic patterns and dynamic markings such as 'f' and 'p'.

⁴² Williams, John. Harry Potter And The Sorcerer's Stone [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2001 [Complete Set 04490213]. Z archivu Filmové filharmonie.

⁴³ Williams, John. Harry Potter And The Chamber Of Secrets [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490265]. Z archivu Filmové filharmonie.

Ukázka č. 4 – John Williams – Patriot⁴⁴

Průrazný zvuk Es klarinetu použil například i v Patriot jako protihlas ke flétně a klarinetům.

The image shows a musical score for the woodwind section of John Williams' 'Patriot'. The score is written for five parts: Flute (Fl.), Oboe (Ob.), English Horn (E. H.), Clarinet (Cl.), and Piccolo Clarinet (Picc. Cl.). The Flute part is marked with '1', '2', and '3' indicating different players. The Oboe part is marked with '1' and '2'. The Clarinet part is marked with '1' and '2'. The Piccolo Clarinet part is marked with 'Picc. Cl.' and has a dynamic marking of 'f' (forte). The score is in 2/4 time and features a complex, rhythmic melody with many slurs and ties. The woodwinds play in unison, with the Piccolo Clarinet providing a distinct, sharp sound.

⁴⁴ Williams, John. The Patriot [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2001 [Complete Set 04490192]. Z archivu Filmové filharmonie.

2.2.2. Basklarinet

Basklarinet se ve filmové hudbě píše výhradně in B a v houslovém klíči. Filmoví skladatelé ho hojně využívají pro jeho rozsah do psaného malého C a také pro jeho obratnost i v rychlejších tempech. Je oblíbený zejména pro svůj tajemný, někdy až zlověstný zvuk v šalmajovém rejstříku. John Williams využil temného zvuku basklarinetu ve spojení s komičností ve staccatové artikulaci například ve skladbě Knight Bus ve třetím díle Harryho Pottera – Vězeň z Azkabanu (ukázka č. 1). Ve skladbě Raiders March z filmu Indiana Jones John Williams zvýraznil druhý klarinet přidáním basklarinetu v unisonu, ozvláštnil tím také barvu dřevěné dechové sekce a podpořil dynamiku v této staccatové ploše (ukázka č. 2). Basklarinet se používá také často v rytmických prvcích ve spojení v žesťovými nebo bicími nástroji (ukázka číslo 3). Ve skladbě Superman March (ukázka č. 4) Williams používá basklarinet v ostinátním rytmu s hlubokými žesti a tympány proti fanfáře v trumpetě. Velmi časté je také použití basklarinetu s fagoty, v ukázce Be Careful of Your Friend (ukázka č. 5) je použitý kromě basklarinetu i kontrabas-klarinet in Es. Pravděpodobně nejznámější basklarinetovým partem ve filmové hudbě je ale úvod Čelistí, kde basklarinet a fagoty hrají společně s hlubokými smyčci (ukázka č. 6).

Ukázka č. 1 – John Williams – Harry Potter a Vězeň z Azkabanu – The Knight Bus⁴⁵

Harry Potter
"Prisoner of Azkaban"

1 MD
"The Knight Bus"

John Williams (J.M.I.) arr.
arr. C.M. Pope

Flutes
Piccolo

Oboes

Clarinets
in Bb

Bass Clarinet

Bassoons

⁴⁵ Williams, John. Pope, C. M. Harry Potter And The Prisoner Of Azkaban – The Knight Bus [partitura, manuskript orchestrátora]. Z archivu Filmové filharmonie.

Ukázka č. 2 - John Williams – Indiana Jones – Dobyvatelé ztracené archy – The Raiders March⁴⁶

107 Tempo Primo (♩ = 126)

Fl. 1/2
Picc.
Ob. 1/2
E. H.
Cl. 1/2
Bs. Cl.

Ukázka č. 3 – John Williams – Harry Potter a Tajemná komnata – The Chamber of Secrets⁴⁷

to Bn. Cl. Bn. Cl.

Bsn. 1/2
C. Bsn.
Hn. 1/2
Tpt. 1/2
Tbn. 1/2
Ba. Tbn.
Tuba
Timp.

⁴⁶ Williams, John. Raiders March [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490015]. Z archivu Filmové filharmonie.

⁴⁷ Williams, John. Harry Potter And The Chamber Of Secrets [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490265]. Z archivu Filmové filharmonie.

Ukázka č. 4 – John Williams – Superman – Superman March⁴⁸

Musical score for the Superman March, showing staves for Bsn. Ct., Ban., Hn., Tpt., Tbn., Tuba, and Timp. The score is in 2/4 time and features a rhythmic pattern of eighth notes.

Ukázka č. 5 – John Williams – Hvězdné války: Epizoda III – Pomsta Sithů – Be Careful of Your Friend⁴⁹

Musical score for 'Be Careful of Your Friend' from Star Wars: Episode III - Revenge of the Sith. The score is in 4/4 time and features a slow, ominous melody. The tempo is marked 'Slowly'. The score includes parts for Flute, Oboe, Clarinet, Bassoon, Bass, and Contrabass. The score is by John Williams (B.M.E.) with an orchestration by C.M. Pope. The score is marked with a large '24' at the end.

Ukázka č. 6 – John Williams – Čelisti – The Jaws Suite – The Shark Theme⁵⁰

Musical score for the Shark Theme from The Jaws Suite, showing staves for Bsn. Ct., Ban., and C. Bsn. The score is in 2/4 time and features a rhythmic pattern of eighth notes.

⁴⁸ Williams, John. Superman – Superman March [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 1978 [Complete Set 04490228]. Z archivu Filmové filharmonie.

⁴⁹ Williams, John, Pope, C. M. Star Wars – Star Wars: Episode III – Revenge of the Sith – Be Careful Of Your Friend [partitura, manuskript orchestrátora]. Z archivu Filmové filharmonie.

⁵⁰ Williams, John. Suite from Jaws [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490414]. Z archivu Filmové filharmonie.

2.3. Shrnutí

V každé z těchto ukázek dal John Williams klarinetu jinou funkci. Ve skladbě *Across The Stars* klarinet nemá sólovou funkci, je převážně používán k dynamickému posilování ostatních nástrojů a pro barevný efekt. Ten můžeme sledovat například v osminovém pohybu s harfou a violami. Dynamickou i barevnou funkci má i v ploše B, kdy v kombinaci s flétnami a hoboji přednáší motivy hlavního tématu (a také v sóle s hobojem a trubkou na konci této plochy). Třetí klarinet často hraje unisono se smyčci v rytmickém doprovodu.

Naproti tomu ve skladbě *Hymn To The Fallen* použil Williams klarinety jako nástroje představující hlavní téma skladby a využil jejich měkkého, ale dostatečně výrazného zvuku v šalmajovém rejstříku, který se dokáže prosadit a zároveň se dobře pojí se sborem. Při dynamicky silnějších místech v dřevěné dechové harmonii vrací Williams klarinet na místo „prostředníka“ mezi flétnami, hoboji a fagoty. V této ukázce si můžeme všimnout i kombinace klarinetu a fagotu v tichém sóle. Medový zvuk klarinetu je kontrastem k heroickým žesťům, skladba tak útočí na posluchačův sentiment všemi možnými způsoby. Ve filmu samotném zazní *Hymn To The Fallen* až při konečných titulcích, podobné použití klarinetů jako ve zpracované ukázce se ale prolíná celým filmem.

Ve skladbě *Viktor's Tale* použil Williams sólový klarinet pro vyjádření původu hlavního hrdiny tohoto filmu. Z těchto tří skladeb je tato kompozice nejodvážnější z hlediska harmonie, i když se jedná o skladbu pro sólový nástroj s poměrně jednoduchým doprovodem, která má znaky rondové formy. Williams použil pro zdvojení sólového klarinetu akordeon a dosáhl tak zajímavé barevné kombinace.

Es klarinet zastává ve filmovém orchestru nejčastěji podpůrnou funkci pro vysoké nástroje. Kvůli svému výraznému zvuku se častěji objevuje v silnější dynamice. Es klarinet je stejně jako klarinet velmi flexibilní nástroj a je tak možné ho použít pro rychlé běhy.

Basklarinet se používá mimo své témbrové vlastnosti často pro zvukovou a barevnou podporu nástrojů jako jsou fagoty, violoncella nebo kontrabasy. Velmi často se objevuje v kombinaci s žesťovými nástroji a v neposlední řadě také jako rytmický nástroj ve spojení s bicími nástroji.

Závěr

Klarinet se ve filmové hudbě začal objevovat už od samého počátku, kdy se pro své zvukové možnosti používal jako jeden z možných doprovodných nástrojů pro němé filmy. S nástupem autorské hudby měl pak ve filmovém orchestru své stálé místo podobně jako v klasickém symfonickém orchestru, kde dokázal svou sólovou funkcí vyjádřit širokou škálu nálad a podkreslit tak například vtipné, romantické i sentimentální filmové prostředí. Výraznou osobností hudebních filmů byl Benny Goodman, který se jako herec často objevoval ve filmech se svým nástrojem. Artie Shaw pak mimo jiné natočil řadu edukačních pořadů, kde představuje klarinet po boku swingového orchestru a ve filmu zahrál i svůj Koncert pro klarinet. Velmi důležitá byla pro rozvoj filmové hudby tvorba skladatelů z doby Zlatého věku Hollywoodu, ve své práci jsem se zaměřila na Maxe Steinera, Ericha Wolfganga Korngolda a Miklóse Rózsu. Skladatelé této éry položili základy v symfonické filmové tvorbě a jejich dílo inspirovalo řadu moderních filmových skladatelů. Bylo by jistě zajímavé hlouběji zanalyzovat díla a příspěvek každého z těchto skladatelů, a potažmo také jejich práci s klarinetem.

Další kapitoly práce se zaměřují převážně na dílo Johna Williamse. Ten využívá klarinetu ve své filmové tvorbě, napsal ale také Koncert pro klarinet a kvartet Air And Simple Gifts, který zazněl na prezidentské inauguraci Baracka Obamy. Pro svou práci jsem si pro rozbor vybrala tři ukázky z jeho filmové tvorby, a to Across The Stars z filmu Hvězdné války, Hymn To The Fallen z filmu Zachraňte vojína Ryana a Viktor's Tale z filmu Terminál, přičemž v každé z těchto ukázek má klarinet jinou funkci. V první ukázce používá klarinetu pro dynamickou a zvukovou podporu melodických i rytmických prvků ve své skladbě, nicméně klarinet nemá sólovou funkci. Toto využití má klarinet ve většině Williamsových filmových skladbách. Naproti tomu použil sólo dvou klarinetů pro citlivý doprovod válečného filmu, který si žádal nástroje, které jsou v nízké dynamice zvukově barevné a dostatečně znělé, aby se prosadily. Skladba Viktor's Tale je pak sólová skladba pro klarinet s doprovodem orchestru, ve které Williams obsazením klarinetu a akordeonu hudebně popisuje prostředí, ze kterého pochází hlavní postava filmu.

V díle Johna Williamse tedy klarinetu nejčastěji zastávají funkci dynamické podpory a barevného ozvláštnění ostatních nástrojů, můžeme se tedy setkat ale i s částečnou nebo úplnou sólovou funkcí. Klarinetu jsou jako v tradičním orchestru často používány v rámci dřevěné dechové harmonie, ale díky svým dynamickým schopnostem se snadno pojí s ostatními nástroji v orchestru. Es klarinetu jsou používány nejčastěji jako sólové nástroje nebo pro podporu vysokých nástrojů v orchestru. Basklarinetu se často používají v kombinaci s hlubokými smyčci, hlubokými žesťovými nástroji a fagoty. Mimo jiné můžeme také sledovat funkci basklarinetu jako rytmického nástroje v kombinaci s bicími nástroji.

Díky výzkumu při psaní této práce jsem se dozvěděla mnoho nového a postupně jsem přicházela na mnoho témat z okruhu filmové hudby, která by si zasloužila hlubší rozbor. Velmi zajímavé by bylo srovnání linií vývoje děl amerických a českých skladatelů filmové hudby a také využití klarinetů ve skladbách českých autorů.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

Adler, S. The Study of Orchestration, Third Edition. New York: W. W. Norton & Company, 2002 [1. vyd. 1982].

Ayeroff, S. Jazz Masters, Benny Goodman. New York: Amsco Publications, 1980.

Cook, N., Pople, A. The Cambridge History of Twentieth-Century Music. Cambridge: Cambridge University Press, 2004.

Cooke, M. Dějiny filmové hudby. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.

Meeker, D. Jazz on a screen – A Jazz and Blues Filmography. Washington, D.C.: Library of Congress, 2019.

Hudebniny

Williams, John. Across The Stars (Love Theme from Star Wars: Episode II) [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490225].

Williams, John, Pope, C. M. Star Wars – Star Wars: Episode III – Revenge of the Sith – Be Careful Of Your Friend [partitura, manuskript orchestrátora].

Williams, John. Harry Potter And The Chamber Of Secrets [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490265].

Williams, John. Harry Potter And The Sorcerer's Stone [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2001 [Complete Set 04490213].

Williams, John. Hymn To The Fallen [partitura]. USA: Hal Leonard, 1998 [Complete Set 04490102].

Williams, John, Pope, C. M. Harry Potter And The Prisoner Of Azkaban – The Knight Bus [partitura, manuskript orchestrátora].

Williams, John. Raiders March [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490015].

Williams, John. Suite from Jaws [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2002 [Complete Set 04490414].

Williams, John. Superman – Superman March [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 1978 [Complete Set 04490228].

Williams, John. The Cowboys Overture [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 1972 [Complete Set 04490060].

Williams, John. The Patriot [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2001 [Complete Set 04490192].

Williams, John. Viktor's Tale [partitura]. Milwaukee: Hal Leonard, 2004 [Complete Set 04490392].

Nahrávky

Erich Wolfgang Korngold. The Adventures of Robin Hood [digitální CD, Spotify], 2003.

John Williams. „Hymn To The fallen“. In: Saving Private Ryan [CD]. DreamWorks Records (DRMD-50046), 1998.

John Williams. Across The Stars. Star Wars: Episode II – Attack of the Clones [CD]. In: Sony Classical, SK 89932, 2002.

John Williams. Harry's Wondrous World. Harry Potter and the Sorcerer's Stone [CD]. Atlantic Records (83491-2), 2001.

John Williams. Hedwig's Theme. Harry Potter and the Sorcerer's Stone [CD]. Atlantic Records (83491-2), 2001.

John Williams. Chamber of Secrets. In: Harry Potter and the Chamber of Secrets [CD]. Atlantic Records (83574-2), 2002.

John Williams. Main Title (Theme). Jaws [CD]. MCA (MCAD-1660), 1975.

John Williams. Superman March. Deutsche Grammophon [živá nahrávka s Gustavom Dudamelem], 2019.

John Williams. The Cowboys – Main Title. In: The Cowboys [CD]. Varese Sarabande (VSD 5540), 1972.

John Williams. The Patriot. The Patriot [CD]. Hollywood Records (HR-62258-2), 2000.

John Williams. The Tale Of Viktor Navorski. In: The Terminal [CD]. Decca Records (B0002924-02), 2004.

Miklós Rózsa. Ben-Hur – Complete Score [CD]. Tadlow Music (TADLOW026), 2017.

Miklós Rózsa. Green Fire / Bhowani Junction [CD]. Film Score Monthly (FSM Vol. 6, No. 5), 2003.

Miklós Rózsa. Since You Went Away (1944 Film Score) [digitální CD, Spotify], 2013.

Miklós Rózsa. Vintage Hollywood Classics XIX [digitální CD]. Jube, 2015.

Prameny

A Song is Born film from 1948 - Benny Goodman, Louis Armstrong, Lionel Hampton. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=YsJScuVa_HI&ab_channel=JuanVillafane

All The Cats Join In 1946 - Benny Goodman. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z:

https://www.youtube.com/watch?v=hMVHlrWtmDw&ab_channel=SwingcatVB

Arthur Honegger – La Roue Overture. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 1. 3. 2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=WjXyg7_HDgY&ab_channel=utubesucks2003

Artie Shaw – Second Chorus. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=exZPYg2fGzA&ab_channel=Mujerlechuga

Artie Shaw And His Orchestra (1939) (Short Film). In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=dNc7UMdyYc0&ab_channel=JazzTimewithJarvisX

Camille Saint-Saëns: L'Assassinat du duc de Guise, music for the silent film Op. 128 (1908). In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 11. 6. 2017 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=FuUC_QysVxw&ab_channel=Rodders

Dream Street 1921 (DIR. D.W. GRIFFITH) - FULL FILM. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=ulN0KJTDjX8&list=PLON3fdfCSfvAWVi54rkZpIUamNeDJI4om&index=11&ab_channel=HaydenWelch

Glenn Miller – Chattanooga Choo Choo – Sun Valley Serenade (1941) HQ. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=V2aj0zhXILA&ab_channel=jetiwarrior

Glenn Miller – I Know Why (And So Do You). In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=-e2LXzNjYkw&ab_channel=1090VIE

Glenn Miller – In the Mood – Sun Valley Serenade (1941) HQ. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=aKb-qfwbZ2M&ab_channel=jetiwarrior

Jaws (1975) - Deleted Scene. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wfx1MkMazwc&list=PLON3fdfCSfvAWVi54rkZpIUamNeDJI4om&index=40&ab_channel=2byp

John Williams. Air and Simple Gifts Inauguration. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 20.1.2009 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=8GoRIQ9cwG8&ab_channel=presidentialvot
e

Michele Zukovsky. Andy's Licorice Talk Interview with Michele Zukovsky. In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 11. 7. 2020 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=WRJTbD4sFyo&t=3550s&ab_channel=Andy%27sLicoriceTalk

On-line archiv Bostop Pops Orchestra, <https://archives.bso.org>

On-line knihovna <https://westportlibrary.libguides.com>

Since You Went Away | Soundtrack Suite (Max Steiner). In: Youtube [on-line]. Zveřejněno 10.1.2014 [vid. 29.4.2021]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=GDdnWTL1SJY&list=PLON3fdfCSfvAWVi54rkZpIUamNeDJI4om&index=56&ab_channel=SoundtrackFred

Seznam filmů

- A Song Is Born [film]. Režie: Howard Hawks. USA: RKO Radio Pictures, 1948.
- Arthème avale sa clarinette [film]. Režie: Ernest Servaès. Francie: Eclipse, 1912.
- Ben Hur [film]. Režie: William Wyler. USA.: Metro-Goldwyn-Mayer, 1959.
- Dream Street [film]. Režie: David Wark Griffith. USA: United Artists, 1921.
- Green Fire [film]. Režie: Andrew Marton. USA.: Metro-Goldwyn-Mayer, 1954.
- Jaws [film]. Režie: Steven Spielberg. USA: Universal Pictures, 1975
- La Mort du duc de Guise [film]. Režie: Charles le Bargy, André Calmettes. Francie, 1908.
- La Roue [film]. Režie: Abel Gance. Francie, 1923.
- Madame Bovary [film]. Režie: Vincente Minnelli. New York: Metro-Goldwyn-Mayer, 1949.
- Orchestra Wives [film]. Režie: Archie Mayo. USA: 20th Century Fox, 1942.
- Saving Private Ryan [film]. Režie: Steven Spielberg. USA: Paramount Pictures, 1998.
- Second Chorus [film]. Režie: Henry Codman Potter. USA: Paramount Pictures, 1940.
- Since You Went Away [film]. Režie: John Cromwell. USA: United Artists, 1944
- Star Wars: Episode II – Attack of the Clones [film]. Režie: George Lucas. USA: 20th Century Fox, 2002
- Star Wars: Episode IV – A New Hope [film]. Režie: George Lucas. USA: 20th Century Fox, 1977.
- Sun Valley Serenade [film]. Režie: H. Bruce Humberstone. USA: 20th Century Fox, 1941.
- Sweet and Low-Down [film]. Režie: Archie Mayo. USA.: 20th Century Fox, 1944.
- The Adventures of Robin Hood [film]. Režie: Michael Curtiz. USA: Warner Bros. Pictures, 1938.
- The Jazz Singer [film]. Režie: Alan Crosland. USA: Warner Bros. Pictures, 1927.
- The Man Who Fell to Earth [film]. Režie: Nicolas Roeg. Londýn: British Lion Films, 1976.
- The Terminal [film]. Režie: Steven Spielberg. USA: DreamWorks Pictures, 2004
- Un Chapeau de paille d'Italie [film]. Režie: René Clair. Francie, 1928.